

УДК 821.162.1.-95.09. М.Євшан

ІДЕЙНО-ЕСТЕТИЧНІ ПАРАМЕТРИ ПОЛЬСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА У ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНОМУ ДИСКУРСІ МИКОЛИ ЄВШАНА

Ігор РОЗЛУЦЬКИЙ

*Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
вул. Тараса Шевченка, 24, Дрогобич, 82100
Кафедра світової літератури
e-mail: rim2007@ukr.net*

У статті висвітлюються особливості рецепції ідейно-естетичних методологем польської літератури у творчості літературного критика Миколи Євшана. Аналізується інтерпретація критиком національного питання, яка передбачає дослідження польськомовних письменників у двох аспектах: польська література як естетичний художній феномен, а також ідеологічні фактори польської літератури крізь призму українського національного питання. Автором не лише запропоновано панорамний огляд ідей, естетичних параметрів польської літератури в оцінці Миколи Євшана, а й подано компаративний аспект функціонування двох пограничних літератур.

Ключові слова: критика, метакритика, психоаналітизм, національна екзистенція, польська література, естетика, історіософія, романтизм, позитивізм.

Серед численних праць, розвідок, нарисів видатного українського вченого, літературознавця, перекладача Миколи Євшана (1889–1919) в царині літературної критики, які ще чекають свого дослідника, значна увага приділена мистецтву слов'янського світу, зокрема осмисленню творчості окремих представників польської літератури. Так, у збірнику праць Миколи Євшана “Критика; Літературознавство; естетика”

представлено науковий доробок компаративного характеру (взаємовплив української та польської літератур), а також низку психологічних ескізів творів Марії Конопницької, Богдана Залеського, Болеслава Пруса та ін. Студії такого характеру, з одного боку, поглиблюють розуміння літературно-критичної концепції українського вченого, а з другого – доповнюють концептуально літературний досвід минулого¹.

У метакритичному дослідженні Г.Корбич, чи не єдиному на сьогодні, присвяченому оцінці польської літератури Миколю Євшаном, є слушне зауваження: “...Будучи об’єктом спостережень, польська література посідала досить помітне місце в літературно-критичному доробку Євшана як один із прикладів аналізу мистецьких явищ, позначених своєрідністю національного самовияву”². Цю думку дослідниці варто розширити й доповнити. Ерудований молодий учений добре знав не лише світову

¹ Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика / Упорядкув., передм. та прим. Н.Шумило. Київ, 1998. 658 с.

² Корбич Г. Польська література як об’єкт літературно-критичних виступів Миколи Євшана // IV Міжнародний конгрес українців. Одеса, 26–29 серпня. Літературознавство. Кн.І. Київ, 2000. С.377.

культуру, особливо європейські філософсько-культурні тенденції початку ХХ ст., а й художню літературу сусідньої держави, її літературознавчі й навіть наукові праці в царині фольклористики.

Підтвердженням цього є вагомий виданий творчий доробок Миколи Євшана та ще не опубліковані його критичні статті та публіцистичні твори, а також часте використання польськомовних джерел при цитуванні в літературно-критичних розвідках.

У монографії С.Павличко “Дискурс модернізму в українській літературі” часто наголошується на європейськості Миколи Євшана³ – це пояснюється тим, що критик, орієнтований на західноєвропейську культурну думку, у своїх аналітичних дослідженнях опирається на методологію культурно-історичної школи, передовсім праці М.Гюйо, І.Тена, ідеї Ф.Ніцше, Й.Г.Фіхте. Що ж до “національного самовияву”, то для літературно-критичної концепції Миколи Євшана цей чинник був явищем субстанційно-

нальним, яке легко простежується у всій його творчості. Часто саме феномен національного став одним із визначальних при виборі для дослідження творчості того чи іншого митця, методології інтерпретації або для публіцистичних виступів. Виходячи із зазначених критеріїв – європейської естетики та національного характеру, у пропонованій статті зроблена спроба визначити особливості рефлексії польської літератури у творчості Миколи Євшана.

Характеризуючи сучасну польську літературу та її вплив на українське письменство, молодий критик не лише опрацьовує студії найвидатніших польських учених А.Потоцького, М.Здзеховського, С.Л.Бжозовського, З.Пшесмицького, а й намагається осмислити літературний процес Польщі, типологічно зіставляючи його з українським. Варто відзначити, що непримиренний ідеологічно, войовничо налаштований супроти політики польського уряду, Микола Євшан надзвичайно етично й виважено досліджував естетику польської літератури. На початку свого викладу він констатує невтішний факт – слабкий розвиток польського словесного мистецтва,

характеризуючи його як “безладні частини” національної літератури. “...Польська література в сучасній хвилі – се її дійсно *membra disiecta*; органічне недомагання – се розрив з життям, її нездібність йти разом з життям і впливати на нього, одним словом: брак якої-небудь конструкторної сили. І література, яка виростає на ґрунті такого органічного недомагання, не може вдовольнити вимог культурного життя...”⁴.

Навіть поява “Молодої Польщі” не стала, за висновком ученого, поштовхом до піднесення польської літератури на новий, значно вищий щабель, а польські критики, які могли б суттєво спричинитися до розвитку літератури, перебували значно мірою в полоні романтизму. “Бжозовський, заточуючи щораз ширші круги своїм умом та втягаючи в себе щораз ті нові елементи культурної думки сучасної Європи – всіма силами намагався дати польській творчій думці сильну *ідеологічну підставу*, твердий ґрунт і методу. Але сам він був також романтиком, чоловіком, який, крім того, вийшов поза обруб польського життя і знаходячись тим самим на досить “вигідній”

© Розлуцький І., 2013

³ Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. 2-ге вид., переробл. і доп. Київ, 1999. С.158.

⁴ Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика. С.308.

позиції, був занадто нетерпимим доктринером, аби мати якийсь менше-більше тривалий і “спасенний” вплив”⁵.

На думку М.Євшана, важливу роль у становленні польської літератури, визначенні її дороговказів відіграли такі світочі, як С.Пшибишевський, Я.Каспрович, С.Виспянський. Аналізуючи працю А.Потоцького “Польська література”, він дуже промовисто акцентує на суті літератури, самому її змісті, застерігаючи від надмірного захоплення формою: “Се три тріумфи [С.Пшибишевський, Я.Каспрович, С.Виспянський] творчого генія над мертвою збірною життя, яке змивається передчасно в форми”⁶. Власне, тут Микола Євшан підійшов до виокремлення однієї з визначальних особливостей польської словесності, а саме – наявності в ній домінуючого національного фактора, а також деяких суспільних моментів, що, на перший погляд, частково знижували рівень літератури. Адже тривалий час явище національної екзистенції було визначальним для польського мистецтва і, на перший погляд, могло стримувати розвиток самодостатньої літератури. “Польська література була все дбайлива о справу націоналізму, – се, власне, її специфічний тон в літературі всесвітній – в її кров і кість ввійшов... – національний реалізм, який найбільшим фантастам давав творче напруження, запліднював їх творчість”⁷. І все ж проблема розвитку самодостатньої польської літератури полягає в іншому – у підміні понять та бездарному епігонстві. Саме ці замасковані явища є руйнівними для світоглядних засад мистецтва. “І кождий фейлетоніст, – як тонко підмітив М. Євшан, – брукової газетки... фейерверками стилю закрие убожество думки і збаламутить читача до тої міри, що той мусить стратити всяку орієнтацію і бере за щирю монету всякі “чревоещанія” репортерів. В результаті вони такі – ті репортери – [є] панами положення, бо їх маса!”⁸.

Цілком іншу ситуацію учений констатував в Україні, яка змогла подолати це бездарне епігонство ще до прочитання широким загалом. “Які ми, українці, щасливі, що у нас весь той літературний наробок, тьма отих всяких віршовників, які наслідували, напр., Шевченка і хотіли строїтися в чужі пера, – відразу показувала своє правдиве обличчя, свою глупоту та тупість, відразу осмішувала себе перед тим, поки перейшла перед публіку”⁹. Рятівним колом для очищення української літератури від різноманітних дискусій зазначеного типу, на думку М.Євшана, була вузькотематичність, простота і своєрідна цілісність української літератури того часу.

Для інтенсивного розвитку літератури невід’ємними є традиція і творчі авторитети, при цьому словесність у жодному випадку не може бути ізольованою від світового контексту, оскільки цей чинник культурного діалогу визнає цінність і рівень розвитку мистецтва. Літературні критики у своїх оцінних судженнях не можуть професійно характеризувати національну літературу не вдаючись до європейських критеріїв. Це питання стало вельми актуальним на початку ХХ ст., коли в Європі гостро постала проблема осмислення традиційних культурних цінностей. Однак тут криється ще одна небезпека: захоплюючись чужими

⁵ Там само. С.308.

⁶ Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика. С.309.

⁷ Там само. С.309.

⁸ Там само. С.310.

⁹ Там само. С.311.

літературами, ми не повинні сліпо їх наслідувати, а вдумливо й творчо підходити до наявного матеріалу. "...Наші екскурсії в "Європу", – констатує критик, – були нещасливі та схиблені. Ми або губилися там цілком, або, коли вертали назад, то не з чимсь дійсно цінним, а більше з випадками багатого стола і старалися в себе вмовити, що се дійсна "Європа", дійсна культура, куди багатша від нашої "питомої"¹⁰. Микола Євшан застерігав, що при неухважному прочитанні чи надмірному захопленні європейською естетикою можна нанести непоправну шкоду справжнім цінностям літератури. "З одного боку, наші "яничари" тратили вповні розуміння народної душі і літератури, навчилися гулювати на своїх Коцюбинських, Стефаників, Українок чи Кобилянських як на провінціалів, протиставляючи їм елеганцію якого-небудь сутеринового літерата з "Європи" – з другого ж боку, наші "просвітителі" насильно почали імпортувати чужу тандиду, не уміючи орієнтуватися серед дійсно цінних добутоків західної культури, та вмовляти публіку, що се первий сорт"¹¹.

Микола Євшан, слідом за Шевченковим "і чужому научайтесь, й свого не цурайтесь", у судженнях повертається до одного з основних імперативів своєї творчості, а саме до вільного від нашарування несправжніх, фальшивих чужих цінностей національного фактора. "... Головна річ в тім, щоби, заходячи в тісніші зносини з чужими літературами, не затрачувати оригінальних прикмет своєї і не примушувати її надягати на себе чужі їй костюми, хоч би й які вони були принадні, щоби, замість скріплення рідної літератури елементами чужих течій, не вносити розклад та отрую"¹². З огляду на це, критик особливо прискіпливий до європейської літератури початку ХХ ст., яка на той час переживала занепад і потребувала оновлення. Ці критерії відбору європейських мистецьких явищ вельми актуальні для польської літератури.

Простеживши особливості розвитку польського красномовства на зламі століть, М.Євшан дійшов висновку, що суттєвих літературних впливів польської літератури на українську у цей період не відбулося. Не позначився значною мірою і вплив творчості "Молодої Польщі". Винятком є хіба що творчість таких незначних українських поетів, як О.Луцький, С.Твердохліб, С.Чарнецький, Ф.Коковський, М.Голубець, які нерозважливо захоплювалися прозахідними ідейно-естетичними доктринами: "Се люди, які "збагатили" нашу поезію хіба тим, що внесли масу всяких поз, театральних жестів, всяких маній, претензійності... Народна українська поезія, народні мотиви "пахнуть перелазом" для їх делікатного нюху, – вони мусять напарфумувати їх, дати їм чудернацький костюм, в якому українська поезія – "панна в короткій суконці" – виглядає як дама з балету, – поки, нарешті, з цілої рекламованої культури не лишаться куплети кабаревої пісеньки, такої популярної в теперішнім "польським" Львові та Кракові. Теж саме з поезією ідейною, патріотичною"¹³. На думку українського критика, "Нова культура мусить бути національна, мусить вийти з глибин народної душі, але вона не може бути українофільська"¹⁴.

¹⁰ Там само.

¹¹ Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика. С.311.

¹² Там само. С.312.

¹³ Там само.

¹⁴ Там само. С.53.

До слова, М.Євшана цікавила не лише своєрідність українсько-польського діалогу, а й творчість окремих польськомовних поетів, яким він присвятив декілька ґрунтовних досліджень.

Серед тих, хто заслуговував на повагу і мистецьке визнання, український критик на чільне місце поставив Марію Конопніцьку. Його стаття про неї радше нагадує психологічний аналіз мистецького досвіду поетки при спробі об'єктивно оцінити роль і місце віртуоза слова на тлі польської епохи. Літературознавець насамперед прагне зрозуміти та описати її внутрішнє "я", яке розкривається через творчість. Тому цілком справедливо літературознавець Н.Шумило під час критичних студій виокремлює психоаналітизм ученого: "М.Євшан зробив спробу з'ясувати зв'язок психічної енергії поета із загальним історичним ритмом епохи, завдяки мистецькому твору зазирнути вглиб душі митця..."¹⁵.

Критик характеризує доробок польської мисткині в історико-естетичному плані як своєрідний поворотний момент становлення нової польської поезії всупереч ідеалам епохи. Її твори, на думку дослідника, збагатили польську літературу новою естетикою, образами, соціальними мотивами. Причина такого естетичного вибору – популярності – не стільки в об'єктивній реальності, скільки у самій психології митця. Тут критика М.Євшана впливає з його концепції самоорганізації таланту і психології митця, на що також звертає увагу Н.Шумило¹⁶. Перелічуючи особливості формування естетики М.Конопніцької, критик визначає декілька факторів. З одного боку, романтизм, "який збудив в її грудях реакцію чуття проти плоского позитивізму епохи, був головним... елементом її виховання"¹⁷. З другого – Конопніцька не могла не бачити виклики епохи, "силу творчу поетка могла черпати тільки із згоди з своєю епохою, тільки приймаючи її завдання та кличі. Вона й приймає їх, вносячи в свою поезію те, що мусіла внести, як чула і ніжна душа: зміст і теми соціальні"¹⁸. Звісно, таке поєд-

нання позначене певним поетичним дисонансом, але ця "остаточна формула поетична Конопніцької, до якої вона все наворачтає"¹⁹, надає її творчості певного месіанізму. М.Євшана приваблює саме альтруїзм Конопніцької, те, що для неї було першорядним – біль та смуток інших. При цьому поетка намагається перемагати свої розчарування, а подекуди й саму себе, оскільки вже собі не належить. Вона цілковито віддається ідеалам поезії, забуваючи про себе. "Се індивідуальність багата і шляхетна, але тим не менше типова, яка ніколи й не пробувала відірватися від даного їй ґрунту, щоб існувати для себе. Вона сповняла місію, наложену їй інтересами епохи. Для повнення її вона не шукала за синтезою новою, не пхнула усього національного польського життя на інший, новий, шлях, а любовно віднеслася, тільки до давніших духовних батьків суспільности, з їх скарбниці вибрала і оцінила все найшляхетніше і найдорожче і тим способом поклала поміж ними а будучими поколіннями. Велика її заслуга в тому, що вона уміла увійти і душею відчути всі потреби свого часу, в свою діяльність вложити велику психічну енергію та силу чуття, які, власне, й переламали леди,

¹⁵ Шумило Н. Під знаком національної самобутності. Київ, 2003. С.123.

¹⁶ Шумило Н. Під знаком національної самобутності. С.123.

¹⁷ Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика. С.318.

¹⁸ Там само. С.318.

¹⁹ Там само. С.319.

усунули апатію з життя та дали гарячий пульс новішій польській поетичній думці²⁰. Навіть коли в польську літературу приходить нове покоління, переконаний М.Євшан, Конопніцька все ж залишається на видному п'єдесталі літератури з її неоціненним внеском у розвиток всієї польської нації.

У своїх оцінних судженнях критичного і метакритичного характеру М.Євшан завжди використовував контекст, який допомагав глибше й ґрунтовніше оцінити напрацювання письменників, позаяк творчість митця для нього невіддільна від епохи. У такому літературно-критичному дискурсі окреслена творчість усіх польськомовних письменників.

Літературний доробок Зигмунта Красінського, як і сама особистість поета, потребує уважних студій і є далеко не простим для розуміння. Тут М. Євшан акцентує на декількох світоглядних аспектах творчості. З одного боку, на його думку, поезія З.Красінського значною мірою позначена традиціями романтизму, мотивами так званих поетів-віщунів, передвісників національного нещастя, яких звинувачують у приспанні свідомості народу. З другого – творчість поета після фатального 1831 р. еволюціонувала і зазнала кардинальних змін. Митець немов усвідомив свою роль у житті Польщі й активно, слідом за А.Міцкевичем та Ю.Словацьким, оспівав відродження нації. Саме з цього моменту починається чи не найбільша драма З.Красінського, що змінила його стилетворчу манеру. Тут М.Євшан проявив себе як добрий психоаналітик, який осмислив трагедію переродження душі польського поета, що згодом стане провісником національного відродження. Євшан простежує драму роздвоєння митця, де голос сумління немов проганяє поета, прирікає його на смерть, і він мусить понести кару за те, що колись писав про такі ниці й мізерні романтичні муки власної душі. Тепер поет мусить вмерти для себе і народися для чогось вищого, а саме для національної тематики. М.Євшан, розглядаючи поетику творчості польського митця, зауважує цю духовну метаморфозу: "... Хотілося нам бути істотами поетичними, тепер ходить о те, щоб стати істотами моральними. Ходить о те, щоб жити в дійсності, то значить витримувати боротьбу, що нас пече на вільному огні, боротьбу поміж нашими думками а фактами. А прецінь і в тому єсть велика поезія"²¹.

Посилиючи психологічну характеристику поета і розкриваючи його внутрішню, здавалось би, непоправну трагедію, Євшан виокремлює у З. Красінського і представляє у власне романтичному річищі два образи – поета та епохи, що перебувають у непримиренній антиномії і водночас можуть змінити одне одного. Але таке протистояння, на перший погляд, згубне для людини, змушує начебто приречену особистість відродитися морально, стати новою людиною. Адже Творець "муками очищує людські душі, робить їх здібними для прийняття вищої правди, випробовує їх силу. Отже, іти на страшну боротьбу, на пропашу позицію навіть!"²².

За справедливим зауваженням Г.Корбич, М.Євшан охарактеризував З.Красінського як типового романтика, якого єднає з українським критиком його примусовий оптимізм²³.

²⁰ Там само. С.322.

²¹ Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика. С.332.

²² Там само. С.334.

²³ Корбич Г. Польська література як об'єкт літературно-критичних виступів Миколи Євшана // IV Міжнародний конгрес українців. Одеса, 26–29 серпня. Літературознавство. Кн.І. Київ, 2000. С.378.

Цей мотив боротьби, “ушляхетнення душі” в інтерпретації М.Євшана і є підґрунтям творчості польського поета. Більше того, український критик, розгортаючи цю думку про страждання поета, підносить її до історіософського осмислення відновлення та становлення державної могутності Польщі через руїну. “Історія людства... се, властиво, один терновий шлях на Голгофу, се життя розп’ятого на хресті Ісуса. Котрому народові найбільше вбилося терня в голову на його історичному шляху, той ближчий відродження духовного, сей найближчий моральної перемоги над варварством. Отже, Польща, сей Христос народів, розп’ята, як Христос, та тернем коронована... мусить відродитися, випивши чашу горя та наруг до дна, через неї мусить спастися вся Європа та пробудитися з важкого летаргічного сну...”²⁴.

Ці думки багато в чому суголосні з національно-екзистенційною концепцією М.Євшана, який, ідучи на загибель разом з вояками УГА, хоча й був приречений, але не впадав у відчай, підбадьорював бойових побратимів: “Ми опинилися неначе на покуту в чистилищі, яке мусимо перебути... Тут справджується правдивість старої моральної сентенції про терпіння, яке очищує та ушляхотнює душу і гартує характер. Я думаю, що коли ми тепер в тому недобровільному чистилищі, з роздертими душами, вигнані ворогом з рідної хати, не усвідомимо собі тих завдань, які лежать на нас... то зовсім марно пройшов тоді час... зовсім за пусто пролито стільки крові, даром

страждало десятки тисяч, коли би з тих невимовних терпінь українського жовніра не мав витворитися елемент нової України, нового національного життя. Не тої України, яку тепер роздирає на всі боки всяка сволоч, чужа і своя, а будучої, яка стане перед очима наших наслідників й повнім сяєві”²⁵.

Отже, фактор вітчизни і незаперечна месіанська роль поета для її відродження – надважливі для обох митців. Модерний критик, як часто характеризували М.Євшана, щирий прихильник європейської модерної концепції початку ХХ ст. з її руйнуванням усталених традицій, свідомо й твердо стоїть на національних позиціях і високо поціновує аналогічні ідеї в естетиці інших митців.

У цьому річизні – річизні національного вектора – намагається М.Євшан характеризувати творчість Богдана Залеського. Дискутуючи з польським літературним дослідником Йосифом Третьяком, український учений доходить висновків щодо своєрідності творчості Б.Залеського, намагається об’єктивно осмислити творчість поета “української школи”, абстрагуючись при цьому від декларацій польських літературних авторитетів, які часто звеличували митця. Будучи значно критичнішим, М.Євшан характеризував Б.Залеського як типового поета того часу.

Що стосується історичної ролі “української школи”, то М.Євшан категорично спростовує думку Й.Третьяка про “культурну місію Польщі”, про релігійне, політичне прагнення до єднання народів Речі Посполитої і бажання третьої унії – естетичної. Цілком очевидно, що освічений Євшан не міг погодитися з таким твердженням польського літературознавця, історика Й.Третьяка з очевидною фальшкою. З огляду на це, український критик намагався об’єктивно інтерпретувати творчість Б.Залеського.

Аналізуючи творчість Б.Залеського, М.Євшан зважає на вагомий біографічний фактор: Б.Залеський є нащадком українізованої шляхти, яка навіть вдома говорить

²⁴ Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика. С.334.

²⁵ Євшан М. Великі роковини України. З новим роком боротьби Галицько-Української Армії. Відень, 1920. С.7.

українською. Саме тому він так глибоко він проникся Україною, а найкращі спогади дитинства зберіг до самої старості²⁶. Отже, Україна для натхненника “козацького романтизму” є “нічим іншим, тільки прекрасним спомином минулих літ, чарівною мелодією, колицькою піснею”²⁷. Тут, на нашу думку, М.Євшан цілком об’єктивно і наводить приклад М.Гоголя і його тугу за рідною землею. Тому й на завершення логічного алгоритму він стверджує, що вбачає у Б.Залеського “чисто інстинктовий потяг” до України, яка, проте, не є для нього “вітчиною, в дійсності того слова значінні”²⁸.

Така логіка щодо дослідження подальшої творчості Б.Залеського веде до спростування українізму як художньої домінанти поета “української школи”. Звісно, М.Євшан інакше трактує “українізм” і вкладає в нього значно глибший зміст, аніж Й.Третяк і Б.Залеський. У сформульованому польським поетом його творчому кредо – “Бог, світ, слов’янство, Польща, Україна”²⁹. Україна опинилась на останньому місці.

М.Євшан не вбачає справжньої українськості у творчості Б.Залеського: “В дійсності про Україну Залеський не мав поняття і бачив її тільки в мріях: з України в його поезії єсть тільки колористичне тло, ритміка народних українських пісень і мотиви побутово-історичні”³⁰. На підтвердження своїх суджень про поверхову рецепцію України Б.Залеським М.Євшан наводить біографічні факти: “... Його народом були поляки, і за свій нарід, а не за Україну, він пішов боротися в 1831 році, і за свій нарід пішов потім на еміграцію”³¹. Український критик вбачає певний дуалізм у душі Б.Залесь-

кого: польський патріот і український співак.

Варто зазначити, що М.Євшан не заперечує українських інтенцій Б.Залеського, навіть симпатизує польському поетові, коли йдеться про тему козаччини, однак пояснює це об’єктивними факторами і навіть чесністю митця-репрезентанта “української школи”. М.Євшан вельми критично ставився до штучного нав’язування поляками українського патріотизму, зважаючи головню на суспільно-політичне становище своєї доби. “Навіть якби зробити Залеських українськими патріотами, якими вони хочуть бути, то не забуваймо, що той український патріотизм – частина тільки загальнопольського патріотизму”³². Попри це, на думку М.Євшана, Б.Залеський все ж заслуговує на вдячність за українофільство, але аж ніяк не на бездумне захоплення. Першість у пропагуванні української культури Євшан віддає С.Гощинському та М.Грабовському.

Після спростування справжнього українства Б.Залеського український критик намагається дослідити істинний мотив його популярності і навіть слави. Незаперечним для нього є факт, що українські традиції, багатющий фольклор наповнили душу Б.Залеського і стали романтичною екзотикою для польських

²⁶ Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика. С.325.

²⁷ Там само.

²⁸ Там само.

²⁹ Там само.

³⁰ Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика. С.326.

³¹ Там само. С.326.

³² Там само. С.327.

салонів. “Польські панички, які, крім салону, не бачили і не чули сільського співу, а старалися після засад бути романтичними творцями, мусіли впасти на коліна перед людиною, яка напам’ять уміла людські мотиви і з надзвичайною легкістю могла сипати цілими пригорщами людських мотивів...”³³. Проте для справжнього поета, тим паче, якщо він претендує на одну з провідних ролей виразника українства, цього замало. “Сам природний нахил до мрії і сердечна доброта не можуть заступити поезії...”³⁴.

До митців, яких високо цінував М.Євшан, відноситься також Болеслав Прус, на смерть якого 1912 р. критик відгукнувся некрологом. Художній доробок польського письменника М.Євшан розглядав крізь призму естетики позитивізму. Зрештою, сам Б.Прус був теоретиком цього напрямку. Прикметно, що Б.Прус приваблював М.Євшана своєю надзвичайно скромністю й невтомною працьовитістю. “Ні, він лаврів не збирав, як артист, і голосним не був, як артист. Працював весь час гарячково, без перер-

ви, але неначе якось збоку, там, де менший був гамір”³⁵. І напевне, на думку українського критика, Прус вбачав те щастя у щоденній праці для відбудови Польщі.

Б.Прус здебільшого охарактеризований М.Євшаном як публіцист. І хоча він окреслив художню творчість письменника лише кількома рядками, вражає настільки скрупульозна оцінка самої особистості. “Єсть в тому його піклуванні коло найдрібніших фактів життя, щоб так висловитися, материнська сердечність і доброта... В свою публіцистику, в розгляд найдрібніших навіть справ в якій-небудь тижневій хроніці, він вкладав своє серце, свою любов, і громадський альтруїзм”³⁶. Український критик репрезентує Б.Пруса як людину надзвичайно талановиту, тому не дивно, що цей феномен неможливо увібгати у будь-які “ізми”. “Його “програма” була ширша від позитивізму, ширша остільки, оскільки взагалі серце людини може бути ширше від “програм” і партій”³⁷.

Рефлекси такої щоденної невсипущої праці, такого “громадського альтруїзму” в творчості Євшана, у тому числі публіцистиці, трапляються часто. “Україна не свято, не готова річ, якою можна би всіх святочних патріотів наділити; – Україна се великий варстат твердої, буденної праці, передовсім будний день. І треба закотити рукави по самі лікті і в поті чола 6 день працювати, аби на сьомий день з чистим сумлінням не святкувати, а відпочити”³⁸.

У межах однієї статті складно всебічно й різнопланово висвітлити творчий діалог між українською і польською літературами в критичному доробку Миколи Євшана. Відкритим залишається, скажімо, питання естетичних та ідеологічних впливів польських письменників на самого дослідника літератури, адже творчі взаємини ніколи не бувають однобічними. Не залишає сумнівів одне: Микола Євшан залишив цікаву спадщину і для осмислення історіософського контексту розвитку мистецтва сусідньої держави, і для типологічних студій співставлення щодо становлення української літератури. Використовуючи в дослідженнях окремих явищ польської літератури доволі широкий контекст (доба польського романтизму, позитивізму, а також модерні віяння), М.Євшан головно акцентував на особливо важливих естетичних аспектах у творчості досліджуваних письменників. Йдеться, передовсім, про національно-

³³ Там само. С.328.

³⁴ Там само.

³⁵ Там само. С.336.

³⁶ Там само. С.338.

³⁷ Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика. С.338.

³⁸ Євшан М. Безплатні пасажирів (Про українське dolce far niente) / Народ (Станіславів). Ч.18. 1919.

екзистенційні мотиви, які є своєрідною методологічною призмою для інтерпретації мистецьких здобутків, а також талант та естетика, що є домінантами психоаналітичного літературно-критичного дискурсу Миколи Євшана.

THE IDEOLOGICAL AND AESTHETIC CHARACTERISTICS OF POLISH WRITING IN MYKOLA YEVSCHAN'S LITERARY AND CRITICAL DISCOURSE

Igor ROZLUTSKYY

*Ivan Franko State Pedagogical University in Drohobych
24, Shevchenko Str., Drohobych, 82100
Department of World Literature
e-mail: rim2007@ukr.net*

The article deals with the reception of the ideological and aesthetic methodologies in Polish literature in the works by a literary critic Mykola Yevshan. The author's interpretation involves the study of Polish writers in two aspects: Polish literature as an aesthetic phenomenon and the ideological factors of Polish literature in the light of Ukrainian national issues. Not only a panoramic view of ideas, Mykola Yevshan's assessment of aesthetic characteristics of Polish literature but also comparative aspects of the two frontier literatures are presented in the article.

Key words: criticism, metacriticism, psycho analysis, national existence, Polish literature, aesthetics, historiosophy, romanticism, positivism.

ИДЕЙНО-ЭСТЕТИЧЕСКИЕ ПАРАМЕТРЫ ПОЛЬСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В ЛИТЕРАТУРНО-КРИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ МЫКОЛЫ ЕВШАНА

Игорь РОЗЛУЦКИЙ

*Дрогобычский государственный педагогический университет имени Ивана Франко
ул. Тараса Шевченка, 24, Дрогобыч, 82100
Кафедра мировой литературы
e-mail: rim2007@ukr.net*

В статье освещаются особенности рецепции идейно-эстетических методологием польской литературы в творчестве литературного критика Микола Євшана. Анализируется интерпретация критиком национального вопроса, которая предусматривает исследование польскоязычных писателей в двух аспектах: польская литература как феномен эстетический, а также идеологические факторы польской литературы сквозь призму украинского национального вопроса. Автором не только предложено панорамный обзор идей, эстетичных параметров польской литературы в оценке Микола Євшана, но и представлен компаративный аспект функционирования двух пограничных литератур.

Ключевые слова: критика, метакритика, психоанализм, национальная экзистенция, польская литература, эстетика, историософия, романтизм, позитивизм.

Стаття надійшла до редколегії 21.05.13.
Прийнята до друку 23.07.13.